

Elsa Strietman & Peter Happé (eds.), *Urban Theatre in the Low Countries, 1400-1625*. Turnhout: Brepols, 2006 (Medieval Texts and Cultures of Northern Europe, 12). – xii + 320 pp. ISBN 978 2 503 51700 1. € 70,-

Het stedelijk toneel in de late Middeleeuwen en de rederijkerstijd is tegenwoordig allang het verwaarloosde studieterrrein niet meer dat het gedurende een groot deel van de vorige eeuw is geweest. Niet alleen is het aantal onderzoekers dat zich voor de theatergeschiedenis van de Lage Landen interesseert aanmerkelijk toegenomen, ook de voorheen zo disproportionele aandacht voor de abele spelen in vergelijking met de productie van de rederijders behoort gelukkig tot het verleden. Een belangrijke mijlpaal was de publicatie van *Een theatergeschiedenis der Nederlanden* in 1996 (onder hoofdredactie van R.L. Erenstein), waarin een niet gering aantal bijdragen is opgenomen die deze periode bestrijken. Zonder andere initiatieven tekort te willen doen, lijken mij echter met name twee andere publicaties van groot belang te zijn geweest: de in 2001 in de NLCM-reeks uitgebrachte themabundel *Spel en spektakel*, onder redactie van Hans van Dijk en Bart Ramakers, en de aan de rederijders gewijde congresbundel *Conformisten en rebellen* uit 2003, eveneens onder redactie van Bart Ramakers.

In 2006 publiceerde Brepols een Engelstalige bundel die blijkens de titel betrekking heeft op het stedelijk toneel in de Lage Landen gedurende de meer dan twee eeuwen die verliepen tussen 1400 en 1625. Het gaat hierbij om een verzameling van twaalf artikelen onder redactie van de in Engeland werkzame neerlandici en theaterwetenschappers Elsa Strietman en Peter Happé. De bijdragen werden geleverd door auteurs uit Nederland, Canada en Groot-Brittannië. Uit de taalkeuze en de opname in de fraai uitgevoerde reeks *Medieval texts and cultures of Northern Europe* blijkt wel dat de editoren met deze publicatie beogen met name buitenlandse literatuurwetenschappers en -historici op de hoogte te brengen van de huidige stand van het onderzoek naar de toneelcultuur in de Lage Landen. Dat een dergelijk initiatief te prijzen valt behoeft weinig toelichting: er is alle reden voor specialisten uit aangrenzende taalgebieden om zich te verdiepen in de bloeiende toneelcultuur van ons taalgebied, en heus niet alleen vanwege de bijzondere plaats die de abele spelen als vroegste voorbeelden van ernstig wereldlijk toneel innemen binnen de Europese literatuurgeschiedenis.

Alvorens het boek als geheel te bespreken zal ik in kort bestek de inhoud van de bundel doornemen. De artikelen zijn verdeeld over vijf secties met titels die de lading niet altijd even ade-

quaat dekken: i. Precursors (met twee bijdragen, waarvan één over de *Bliscapen van Maria* is het niet helemaal duidelijk *waarvan*); ii. Politics and Religion (dat bestaat uit twee bijdragen die slechts betrekking hebben op de relatie toneel en godsdienst); iii. Literary traditions of rhetoricians plays; iv. Urban dramatic culture (waarin twee van de drie artikelen handelen over de Franstalige Nederlanden); v. Performance and material culture (waarbij moet worden aangemerkt dat ‘performance’ hier in de eerste plaats slaat op de hedendaagse opvoering van rederijkerstoneel).

Na een inleiding die voor een belangrijk deel voorziet in een schets van het historische achterdoek waartegen de in de artikelen besproken spelen en omstandigheden moeten worden gesitueerd, wordt de reeks geopend door Carla Dauven-van Knippenberg, die in ‘Borderline texts: The case of the *Maastricht (Ripuarian) passion play*’ de problematische genrestatus belicht van deze veertiende-eeuwse toneelachtige tekst, die is overgeleverd als toevoeging aan het handschrift van de *Limburgse sermoenen*, temidden van preken dus waar een vergelijkbare problematisering van de genrestatus op van toepassing is. Aan W.M.H. Hummelens ‘*Pausa and Selete in the Bliscapen*’ ga ik voorbij omdat het reeds eerder verscheen in het hierboven genoemde *Spel en spektakel*. Gary K. Waite (‘Rhetoricians and religious compromise during the early Reformation’) verdedigt de stelling dat de rederijders in de eerste helft van de zestiende eeuw twee soms moeilijk verenigbare doelen nastreefden: enerzijds het bevorderen van een hervorming binnen de kerk en anderzijds het bewaren van rust en vrede die zo noodzakelijk waren voor de welvaart van hun geliefde steden. Dat de woorden ‘kettters’ en ‘ketterij’ gedurende de begintijd van de reformatie niet op dezelfde manier en met dezelfde betekenis werd gebruikt als later gebruikelijk werd (‘kettters’ als aanduiding voor degenen die afweken van de orthodoxe leer) beoogt Wim Hüsken in “‘Heresy’ in the plays of the Dutch rhetoricians”. Het hierop volgende ‘Dutch allegorical theatre: tradition and conceptual approach’ van Bart Ramakers verscheen eveneens reeds in *Spel en Spektakel*. Weinig alledaags is de vergelijking die Peter Happé maakt tussen twee Nederlandstalige Pyramus en Thisbe-spielen uit de zestiende eeuw en het ‘spel in een spel’ over dezelfde stof in Shakespeares *Midsommernight’s dream* (‘Pyramus and Thisbe: Rhetoricians and Shakespeare’). Elsa Strietman onderzoekt de rol van antieke goden, de christelijke God en de sinnekens op een aantal pre-renaissancestische toneelstukken, waarbij met name een interessant verschil tussen Jan Smee-

ken en Cornelis van Ghistele aan het licht komt. Naar aanleiding van de door haar 'unidentified but foreign-sounding' genoemde godheid Termagant uit de abele spelen (waarschijnlijk wordt bedoeld: Tervogant, die in zowel *Esmoreit* als *Gloriant* voorkomt) kan ik niet nalaten te wijzen op het onbenut gebleven on-line raadpleegbare *Repertorium van eigennamen in middelnederlandse literaire teksten (REMLT)* <<http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/remlt/remlindex.htm>> van Willem Kuiper, dat goede diensten had kunnen bewijzen. Alan E. Knight heeft al herhaaldelijk gepubliceerd over het laat-vijftiende-eeuwse processietoneel te Lille; ditmaal belicht hij de bijdragen van de ambachtsgilden ('Guild pageants and urban stability in Lille'). Het artikel van Lynette R. Muir over de Franstalige retorische traditie in de Lage Landen ('Rhetoricians and the drama: the francophone tradition') is bijzonder welkom omdat er nog relatief weinig modern onderzoek over dit onderwerp bestaat, al is het blijkbaar geschreven zonder kennisname van Jelle Koopmans artikel uit 2001 (verschenen in het eerder genoemde *Spel en spektakel*). Het laat-zestiende eeuwse omme-gangstoneel in Leuven kende optredens van ambachtsvrouwen die taferelen uit de geschiedenissen van eerbiedwaardige vrouwen uit het Oude Testament verbeeldden. Meg Twycross bespreekt dit fenomeen in een goed gedocumenteerde en fraai geïllustreerde bijdrage ('Worthy women of the Old Testament: the ambachtsvrouwen of the *Leuven Ommegang*'). Th.C.J. van der Heijden en F.C. van Boheemen brengen de materiële cultuur van de rederijkers weer tot leven in een beschrijving van bezittingen en gebruiksvoorwerpen als insignes, zilverwerk, kostuums, decorstukken, panelen, blazoenschilderingen en allerlei ander toebehoren waardoor het rederijkersleven voor zover het buiten hun teksten bestond zich kenmerkte. Dat zij daarbij de blik slechts richten op de Noord-Nederlandse rederijkerskamers is verdedigbaar en vanuit de beperking in het eerdere onderzoek dat zij verichten – en waarop dit artikel is gebaseerd – ook heel begrijpelijk. Vreemd is wel dat deze beperking nergens wordt verantwoord en dat er evenmin wordt verwezen naar onderzoek naar de toch zeker zo rijke cultuur van de Zuidelijke Nederlanden. Femke Kramer tenslotte geeft een informatief en enthousiasmerend overzicht van een reeks recente theaterproducties van rederijkersspelen. Toch wenst men hier zich hier iets meer reflectie op tal van problemen die zich voordoen bij het laten welslagen van zulke producties: hoe zorg je ervoor dat het publiek tijdens de voorstelling de draad niet verliest, de taal kan verstaan, de allusies begrijpt. Enigszins

merkwaardig is de suggestie (p. 285) dat begrip van hetgeen op toneel gezegd wordt niet bijzonder relevant is voor appreciatie van de stukken (i.c. een klucht).

De bundel van Strietman en Happé verhoudt zich op nogal curieuze wijze tot de twee aan het begin van deze bespreking genoemde bundels over middeleeuws en rederijkerstoneel, *Spel en spektakel* (2001) en *Rebellen en conformisten* (2003). In de eerste plaats is dat het geval door het feit dat er op geen enkele plaats in de 33 bladzijden lange inleiding naar wordt verwezen. Dat is op zich al verwonderlijk en hoogst bedenkelijk voor een studie die vijf respectievelijk drie jaren later verschijnt. Men zou daarbij misschien als verklaring nog kunnen denken aan een tegenwoordig helaas wel vaker voorkomende ernstige vertraging in het productieproces. Was dat het geval geweest, dan zou een vermelding van de sluitingsdatum van de kopij duidelijkheid hebben kunnen verschaffen. Maar die vindt men nergens, integendeel: op diverse plaatsen komen verwijzingen voor naar recente literatuur uit 2004 en 2005. Sterker nog, zoals uit het voorgaande al bleek, zijn twee van de twaalf artikelen vertaalde (en licht bewerkte) herdrukken van bijdragen die reeds verschenen in de NLCM-bundel uit 2001. Merkwaardig daarbij is dat dit in één geval wel wordt geëxpliciteerd (Hummelen) en in het andere geval niet. Naar de bundel *Conformisten en rebellen*, waar Strietman in 2005 nog een recensie van publiceerde, wordt slechts in het artikel van Gary K. Waite in een voetnoot gerefereerd. De uitgevers hadden hier beter open kaart kunnen spelen.

Als we ons hieroverheen zetten, blijft natuurlijk nog altijd de mogelijkheid dat het boek zich laat lezen als een verzameling opstellen die een anderstalig publiek een betrouwbaar beeld van het middeleeuws en het rederijkerstoneel in de Nederlanden biedt. Daarvoor echter is de keuze van onderwerpen te weinig coherent, de focus van de bijdragen te beperkt, zijn er te veel belangrijke lacunes en is de diversiteit in benaderingswijzen te groot. Het lijkt mij moeilijk verdedigbaar om in een boek als dit wel een bijdrage op te nemen over het veertiende-eeuwse Maastrichtse (Ripuarische) passiespel, maar geen ruimte te bieden aan een artikel over de abele spelen, terwijl er toch alle aanleiding is om deze spelen in verband met de stadscultuur onder de aandacht te brengen. Overigens worden de abele spelen ook in de inleiding maar terloops genoemd, wat ook geldt voor een fenomeen als het professionele kamerspel, waar wel literatuur over bestaat, maar die om onduidelijke redenen niet wordt gebruikt.

Natuurlijk treft de individuele auteurs voor

dit alles geen enkele blaam. Afzonderlijk gelezen bieden zij over het algemeen genomen boeiende lectuur en gelukkige bijdragen tot verdieping en debat. Maar in zijn opzet als overzicht van de stand van zaken op dit terrein van wetenschap schiet het boek helaas te kort en wekt het ten onrechte de verwachting dat deze pretentie wel wordt waargemaakt. Door het achterwege blijven van een literatuurlijst, in een boek waar een (eventueel selectieve) geannoteerde primaire en secundaire bibliografie op zijn plaats was geweest, onthoudt het de beoogde gebruiker ook een belangrijk middel voor voortgezet onderzoek. Onvergeeflijk in een boek als dit is het ontbreken van een register op personen, zaken en titels; slordig is dat in een bijgevoegd overzicht met korte biografieën van de medewerkers twee auteurs worden overgeslagen. Het opnemen van een glossarium is weliswaar een goede gedachte, zeker in een boek waar de cultuur van de rederijders zo prominent aanwezig is, maar om deze woordenlijst dan te beperken tot slechts elf termen is wel aan de magere kant. Een uitgebreid chronologisch overzicht van politieke, religieuze en literaire ijkpunten dat begint in 1278 en eindigt in 1648 is nuttig, maar helaas ook niet erg evenwichtig van samenstelling: zo is er – om maar eens wat te noemen – wel plaats voor de aantekening ‘1602: Spinola wins some territory for Spain’, maar ontbreekt enige vermelding van de abele spelen *Gloriant* en *Lanseloet van Dene-merken*, van *Drie daghen here, Truwanten, Lip-pijn*, of, om buiten het handschrift-Van Hulthem te blijven, het Gentse Winter- en Zomerspel uit 1436. Twee geografische kaarten van de Nederlanden (een met de indeling in territoria, de ander met steden – waarom hier geen taalgrenzen aangegeven?) zullen voor veel gebruikers onmisbaar blijken. Blijft over de uiterlijke vormgeving van het boek: die is verzorgd, en dat kan ook worden gezegd van de wijze van illustreren.

Herman Brinkman